

KGAOLO YA SENYANE

9.1 THUMO

9.1.1 Matseno

Kgaolo ye e lebane le kakaretšo ya dikgaolo ka moka tše di bopilego lengwalonyakišišo le. Morago ga go akaretša kgaolo ka kgaolo, go tlo rungwa ka tekodišišo ye e nepišago thekniki ya tekolanthago, ka gobane ke mo go yona, fao go ilego gwa oketšwa ka ditaba tše mpsha. Fela pele ga fao, go tla ke go boelwe morago, go lekodišišwe taba ya mošomo wa kgopolo ye, thekniki ka kakaretšo. Lenaneo leo le tlogo latelwa ke le:

- Mošomo wa thekniki
- Mehuta ya tekolanthago
- Kamano magareng ga tekolanthago le sebopego sa paditseka.

9.1.2 Kgaolo ya Pele

Kgaolo ye e thomilwe ka kalo ya bothata bjo bo lebanego le go nyaka go swana ga dithekniki tše pedi tša thulaganyo, e lego tekolapejana le tekolanthago. Kwano magareng ga dithekniki tše go hlalošitšwe ge e hlolwa ke ge bobedi di na le kokwane ya poeletšo le ya boitemogelo. Godimo ga fao go lemogilwe gore mathata a magolo a dithekniki tše, a hlolwa ke ka fao borateori ba bangwe ba di hlalošago ka gona. Go hweditšwe gore gantši di hlalošwa mo e kego ke mahlalošetšagotee. Taba yeo e lemogilwe ge Irwin (1988:285) a re tekolapejana ke go lebelela morago go tše di fetilego bjalo ka tsela ya go kgona

go bona tša ka moso; mola Morson (1994:234) yena a re tekolanthago ke tekolo ya ditiragalo tša morago, tšeo e lego ditšhupetšo tša ditiragalo tšeo di tlogo hlaga. Ka gona, ditaba tše e napile ya ba kgwathi ya gore go ke go tsenywe dinala fase, go fatišišwe modu wa phapano magareng ga dithekniki tše pedi tše.

Maikemišetšong go boletšwe ge nyakišišo ye e lebane le go hlaloša gotee le go tsinkela tirišo ya dithekniki tše pedi tše, tekolapejana le tekolanthago, mo dingwalong tša Sepedi. Diphatišišo tša basekaseki ba bangwe malebana le dithekniki tše, di tsinketšwe, gomme go lemogilwe ge ba gateletše fela mehola le tše dingwe tša diboego tša tšona.

Malebana le mekgwa ya nyakišišo, go hlalošitšwe ditsejanatsejana tše tharo, e lego go hlaloša, go hlatholla le go bapetša. Kgatla (2000:19) le Horward (1962:179) ba boletše ge go hlaloša e le go fa polelo ye e tseneletšego ya selo, gwa utollwa diphapantšho tša sona gore sebopego sa sona se šale se ikanegile molaleng. Mabapi le go hlatholla gona, Mahole (2002:5), Mampho (1999:5) gotee le Phala (1999:6) ba feditše ka gore go hlatholla ke go nepiša goba go gatelela mešomo ya diphapantšho tša selo seo se hlalošwago. Ka lehlakoreng le lengwe, go bapetša go hlalošitšwe ge go šupa go nyakolla kamano gare ga dingwalo tše di swanago.

Go tšwela pele go hlokometšwe taetšonyakišišo ye e bitšwago naratholotši ye e fetotšwego. Yona e bolela ge sengwalo se bopilwe ka matlalo a mararo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo. Go matlalo ao, go utolotšwe gore nyakišišo ye e lebane thwii le letlalo la thulaganyo, ka ge e le fao dithekniki tše pedi tše di šomišwago gona. Kgaolo ye e tswaletšwe ka go hlaloša matlalo a mararo ao a sengwalo. Mo go diteng go gateletšwe kgoplo ya sererwa, go thulaganyo go

boletšwe ka moko wa ditaba, mola go letlalo la mongwalelo, go gateletšwe khuduego.

9.1.3 Kgaolo ya Bobedi

Kgaolong ye go hlalošitšwe kgopolo ya thekniki dingwalong ka kakaretšo. Go gateletšwe gore '*Russian Formalists*', ke basekaseki ba mathomo ba go lemoga bohlokwa bja tirišo ya dithekniki mo dingwalong. Ka ge tlahalošo ya borateori bao e ile ya se nweše a mkgako, Mampho (1999:89) o rotogile ka ye e rego thekniki ke kgopolo ye e lebanego le kamano. Kamano yeo e na le mahlakore a mabedi, e lego lehlakore le le tsepamego le leo le rapamego. Go tšwela pele Groenewald (1995:32) o boletše ge thekniki e lebane le go rulaganywa ga ditaba ka go di tiiša goba ka go di aroša. Mojalefa (1995:24) o feditše ka gore thekniki ke ditsejanatsejana tšeo mongwadi a di tšeago ge a rulaganya ditaba tša sengwalo sa gagwe.

Mabapi le mohola wa thekniki, '*Russian Formalists*', ba hlatholotše ge mošomo wa thekniki e le go swantšha. Groenewald (1995:32) o hlalošitše ge thekniki ka bophara, e na le mediro ye mebedi, e lego (a) go gatelela, go godiša le go tiiša kgopolo ye e itšego le (b) go lebantšha kgopolo yeo le moko wa ditaba.

Go mehuta ya dithekniki, go utolotšwe ye mebedi, e lego (a) mohuta wa thekniki wo o lebanego le mohuta wa sengwalo le (b) mohuta wo o lebanego le sebopego sa sengwalo. Malebana le dithekniki tša mohuta wa sengwalo, go boletšwe ka tša theto, metlae, terama le kanegelo. Go tša mohuta wa sebopego sa sengwalo, go boletšwe ka tša thulaganyo le mongwalelo. Mo go matlalo a mabedi ao, go gateletšwe tša letlalo la thulaganyo, ka ge dithekniki tše pedi tšeo, tekolapejana le tekolanthago, di wela mo go lona.

9.1.4 Kgaolo ya Boraro

Mo kgaolong ye go hlalošitšwe kgopolo ya tekolapejana. Borateori ba, Serudu (1989:43), Cohen (1973:183), Rimmon-Kenan (1983:46), Swanepoel (1989:80), Yelland le ba bangwe (1983:121) le Mojalefa (1994:89) ba bile molomong o tee wa gore tekolapejana ke thekniki yeo mongwadi a e dirišago ge a rata go hlagiša seo se tlogo direga mafelelong, goba seo se utollago gannyane ditiragalo tšeo di sa tlogo diragala ka moragonyana mo sengwalong sa gagwe.

Mehola ya tekolapejana e akareditšwe ge e lebane le:

- Go utolla ditaba tše di sa tlogo
- Go godiša maatlakgogedi
- Go lootša megopolo ya babadi
- Go maatlafatša atmosfere
- Go fa terama atmosfere ya boteramatiki
- Go tlemaganya dielemente tša thulaganyo

Go mehuta ya tekolapejana go boletšwe ka ye meraro, e lego (a) tekolapejana ya ka ntle, (b) tekolapejana ya ka gare le (c) tekolapejana ya motswako. Dibopego tša tekolapejana di hlophilwe ka magoro a mararo, e lego (a) ditumelo, (b) merero ya kakanyo ya boso le (c) dibopego tše dingwe.

9.1.5 Kgaolo ya Bone

Kgaolo ye e lebantšwe le tihalošo ya thekniki ya tekolanthago. Go ya ka Genette (1980:42), Mafela (1997:126), Ricoeur (1985:83), Cohen (1973:185), Baldick (1990:9), Holman (1936:225) le Lazarus le Smith (1983:12), tekolanthago ke tsenatseno ya moela wa tatelano ya mehleng ya ditiragalo mo sengwalong. Gona fao go gateletšwe gore ka go tsenyatsenya ditiragalo tšeo, mongwadi o tswalanya ditiragalo tše di fetilego le tše mpsha.

Mehola ya tekolanthago, go boletšwe ge e lebane le:

- Go gopotša babadi ditiragalo tše di fetilego
- Go tsupolla kutu ya ditaba sengwalong
- Go fa babadi tsebo ya ka mafuri malebana le baanegwa le ditiragalo
- Go tšwetša moko wa ditaba pele

Go tšwela pele go boletšwe le ka mehuta ya tekolanthago, e lego (a) tekolanthago ya ka ntle, (b) tekolanthago ya ka gare le (c) tekolanthago ya motswako. Go tlaleletša mehuta ye, go boletšwe ka mehuta ye mengwe gape ye mebedi, e lego (a) go raraganya ditaba le (b) go swantšha ditaba. Mahlakore a mabedi a go raraganya ditaba, e lego go fetola tatelano ya ditaba le go tsentšha ditiragalo a hlalošitšwe. Lehlakore la go tsentšha ditiragalo go lemogilwe ge le akaretša mehuta yela ye meraro ya tekolanthago, e lego tekolanthago ya ka ntle, tekolanthago ya ka gare le tekolanthago ya motswako. Kgaolo ye e rumilwe ka go tšweletša dikokwane tše di fapantšhago tekolapejana le tekolanthago ge di dirišitšwe mo dingwalong.

9.1.6 Kgaolo ya Bohlano

Ka ge tekolapejana e le kgopolo ye e hlalošitšwego ka bophara, go lekanyetša dikgaolo tša nyakišišo ye, e arotšwe ka dikgaolo tše pedi, e lego tekolapejana I le tekolapejana II.

Kgaolo ye e lebantšwe le tekolapejana I, yeo go yona go lekotšwego tirišo ya thekniki ya tekolapejana mo dingwalong tša Sepedi. Dipuku tseo di kgethetšwego tirišo e bile: *Noto-ya-Masogana*, *Megokgo ya Bjoko* le *Nonyana ya Tokologo*. Tirišo ya thekniki ye mo go *Noto-ya-Masogana*, e lekotšwe ka go šomiša dibopego tše pedi, e lego **moriti** le **toro**. Sebopego sa moriti pading ye, go boletšwe ge se na le mohola wa go utolla mathata ao a tlogo hlagela Mamahlo. Toro go hlalošitšwe ge e lebane le go rarollwa ga mathata ao. Go *Megokgo ya Bjoko*, go dirišitšwe sebopego sa **tiragalo ya magokobu** ao a tlilego ga Kgoši Nthumule gabedi. Mo lekgeng la mathomo, magokobu ao a na le mošomo wa go laetša letšhogo la Nthumule, mola ge a boa la bobedi, a na le modiro wa go laetša phenyo ya Kgoši Lefehlo. Mo go *Nonyana ya Tokologo*, go šomišitšwe **polelo** ya Mmane Sibongile gotee le **toro** ya Taamane. Bohlokwa bja polelo yeo, go boletšwe ge bo lebane le go utolla lenyalo la Tšhaledi le Taamane, mola toro ya Taamane e šoma go utolla mathata a lenyalo la bona le tharologo ya mathata ao.

9.1.7 Kgaolo ya Boselela

Kgaolo ye ya boselela e lebane le tekolapejana II. Mo go yona, go tšwetšwe pele ka tsinkelo ya tirišo ya tekolapejana dipukung tše: *A mo swina ngwanana' thakana*, *Leretheng la Mohwelere*, *Mahlatse a Madimabe* le *Ke dirišitšwe ke Wena*. Mo go *A mo swina ngwanana' thakana*, tekolapejana e sekasekilwe ka go šomiša sebopego sa **motifi**. Tirišo ya motifi go hweditšwe e na le mediro ye

mebedi, e lego (a) go lekola mathata ao a tlogo wela Lekope le (b) go fapantšha go loka le go se loke, fao go godišago maatlakgogedi. Tirišo ya tekolapejana mo go *Leretheng la Mohwelere*, e hlokometšwe ka go diriša dibopego tše tharo, e lego **seema**, **letswalo** le **toro**. Modiro wa seema go hlalošitšwe ge e le go sebotša mmadi ka ga seo a tlogo bala ka sona ka gare ga terama ye. Gape go boletšwe ge letswalo le lebane le mošomo wa go utolla mathata ao a tlogo hlagela Lekgeswa, mola toro ya Ntemoge e na le modiro wa go tlaleletša mošomo wa letswalo. Go *Mahlatse a Madimabe*, go hlokometšwe sebopego sa **ditaola**, tšeo mošomo wa tšona e lego go utolla timelo le go boa ga Seitshwenyeng. Go ruma ditaba tša kgaolo ye, go lekotšwe tekolapejana ka go šomiša sebopego sa **pono** mo pading ya *Ke dirišitšwe ke Wena*. Bohlokwa bja pono yeo, go hlalošitšwe ge e le go lemoša Mothubi ka ga masetlapelo ao Dintenne a tlogo a dira, e lego go lahlela ngwana ka botshwelamare.

9.1.8 Kgaolo ya Bošupa

Ka lebaka la bogolo bja tlhalošo malebana le tirišo ya kgopolo ye tekolanthago, go hweditšwe e le tshwanelo gore e ripaganywe ka dikgaolo tše pedi, e lego tekolanthago I le tekolanthago II, gore go be le tekatekanyo ya dikgaolo tša nyakišišo ye.

Kgaolo ye e lebane le tekolanthago I. Mo go yona go tsinketšwe tirišo ya thekniki ya tekolanthago mo dingwalong tša Sepedi. Go ahlaahla tirišo yeo, go šomišitšwe mahlakore a mabedi a mohuta wa go raraganya ditaba, e lego (a) go fetola tatelano ya ditaba le (b) go tsentšha ditiragalo. Go lehlakore la go fetola tatelano ya ditaba, go dirišitšwe dipadi tše pedi, e lego *Megokgo ya Bjoko* le *Ke dirišitšwe ke Wena*. Mo go *Megokgo ya Bjoko*, bohlokwa bja go fetola tatelano ya ditaba bo lebane le go godiša maatlakgogedi le go hlaloša semelo sa molaodiši. Mokgwa wo wa go fetola tatelano ya ditaba go *Ke dirišitšwe ke Wena*, o sa lebane le kgodišo ya maatlakgogedi. Gape go fetola tatelano ya

ditaba pading ye, go lebane le go tliša maikutlo a kwelobohloko go mmagolesea, Dintenne. Mo go lehlakore la go tsentsha ditiragalo, go šomišitšwe mohutana wa mathomo fela wa lona, e lego tekolanthago ya ka ntle. Go tsinkela tirišo ya mohuta wo wa tekolanthago, go dirišitšwe padi ya Bopape, *Lenong la Gauta*. Mohola wa tekolanthago ye mo pukung yeo, go boletšwe ge e le go utolla go se loke ga Mmatšhego le go godiša sephiri.

9.1.9 Kgaolo ya Seswai

Mo kgaolong ye go tšwetšwe pele ka tekolo ya tirišo ya tekolanthago ka go diriša tekolanthago ya ka gare, tekolanthago ya motswako le mohuta wa go swantšha ditaba. Go tekolanthago ya ka gare, go dirišitšwe kanegelokopanatseka ya 'Ralato I'. Modiro wa tekolanthago yeo go boletšwe ge e le go gakantšha mmadi. Go tekolanthago ya motswako, go šomišitšwe *Letsogo la Molao*. Go hlalošitšwe ge mohola wa tekolanthago ya motswako pading ye, o lebane le go tšweletša bohlokwa bja Mokgalabje Mathipa.

Go mohuta wa go swantšha ditaba, go šomišitšwe tshwantšhetšo ya 'Roko ye ntsho' le padi ya *Letsogo la Molao*. Tekolanthago ya go swantšha ditaba mo go 'Roko ye ntsho', go boletšwe gore e na le mošomo wa go tliša makalo, ge roko ya kapešo e fetoga roko ya kilelo. Le mo go *Letsogo la Molao*, modiro wa tekolanthago ye go hlalositšwe ge o lebane le makalo, ge go fegwa ga batho bao ba sa tsebjego, go fetoga go fegwa ga bao ba tsebjago.

9.1.10 Mošomo wa thekniki

Mohola wa thekniki o hlalošitšwe mo kgaolong ya bobedi. Le ge mediro yeo ya yona e boletšwego e amogelwa, fela go tlo lemogwa gore gabotse kgopolo

ye thekniki, e lebane le kamano. Ka gona, thekniki ye e itšego, ga e na mošomo wo o itšego. Ke go re, mošomo wa yona o laolwa ke tikologo ye e šomišitšwego mo go yona. Ka fao go ka thwe, thekniki ke kamano gare ga ditaba. Go fa mohlala, ge go lekolwa mešomo ya thekniki ya tekolanthago, go lemogwa gore e fapana go ya ka mabaka ao e dirišitšwego go ona. Mo gongwe e a utolla, go swana le mo go *Lenong la Gauta*, moo tekolanthago ya ka ntle e šomago go utolla mekgwa ya Mmatšhego ye e sa lokago. Mabakeng a mangwe e na le mohola wa go swantšha, go swana le mo go 'Roko ye ntsho', fao Puleng a dirišago diroko tše pedi tša go swana tšeo di fapanago ka mediro; ka gore ya mo mathomong ke roko ya kapešo, mola ya mafelelong e le roko ya lehu.

9.1.11 Mehuta ya tekolanthago

Ge go be go ahlaahlwa mehuta ya tekolanthago mo lengwalonyakišišong le, go hweditšwe gore borateori ba, Strachan (1990:10) gotee le Genette (1980:49) ba bolela ka mehuta ye meraro ya tekolanthago, e lego (a) tekolanthago ya ka ntle, (b) tekolanthago ya ka gare le (c) tekolanthago ya motswako. Mehuta yeo e yo hlalošwa ka boripana, ka tsela ye:

- **Tekolanthago ya ka ntle**

Genette (1980:49) le Strachan (1990:101) ba bolela gore mo go mohuta wo, ditragalo tšeo di gopolwago ge ditaba tša puku di fihlile mafelelong, go hwetšwa e le tšeo di diregilego pele ga ge ditabataba tša puku di ka thongwa. Mo go *Lenong la Gauta* (1982), Bopape o diriša thekniki ye ka go tsentšha ditaba tša kgale tša Mmatšhego, mola a bolailwe, gore go se loke ga gagwe go tsebje.

▪ **Tekolanthago ya ka gare**

Mo mohuteng wo, Genette (1980:49) le Strachan (1990:101) ba hlaloša gore ditaba tše di fetilego, tše di elelwago ge go lebanwe le tše mpsha, di hwetšwa ka gare ga nako ya ditabakgolo. Motuku mo go 'Ralato I' (*Nka se lebale*, 1972), o šomiša mohuta wo wa tekolanthago ka go tšweletša pego ya kuranta, yeo diteng tša yona di hlalošago go se loke ga Ralato. Taba yeo e timetša babadi ka gobane mo mathomong, Ralato ke motho wa go loka.

▪ **Telokanthago ya motswako**

Borateori ba, Genette, (1980:49) le Strachan (1990:101) ba bolela gore ka tekolanthago ya motswako, ditiragalo tše di gopolwago ge ditaba tša sengwalo di lebile sehloeng, go hwetša e le tše di hlagilego ka ntle ga nako ya ditabakgolo. Mo go *Letsogo la Molao* (1984), Mphahlele o diriša mokgwa wo wa go tsentšha ditaba tša kgale tša Mathipa, go tsebagatša semelo sa Moruti Makubu.

Le ge borateori ba ba hlalošitše mehuta ye meraro yeo ka mokgwa woo, fela nyakišišo ye e utolotše gore go sa na le mehuta ye mengwe ye mebedi, e lego mohuta wa (a) go raraganya ditaba le wa (b) go swantšha ditaba. Mohuta wo wa go raraganya ditaba, o na le mahlakore a mabedi, e lego lehlakore la (a) go fetola tatelano ya ditaba le la (b) go tsentšha ditiragalo. Ka ge lehlakore le la go tsentšha ditiragalo le akaretša mehuta ye meraro yeo e hlalošitšwego ka godimo ke boStrachan, le ka se sa hlalošwa gape mo, eupša go tlo tšwela pele go bolelwe ka lehlakore la go fetola tatelano ya ditaba le mohuta wa go swantšha ditaba.

- **Go fetola tatelano ya ditaba**

Go fetola tatelana ya ditaba ke ge mongwadi a fapanya ditiragalo tšeo di latelanago. Ke gore, tiragalo ya 1 e bolelwa mola go šetše go hlalošitšwe tiragalo ya 2. Ka lebaka leo, tatelano yeo e tlwaetšwego, e lego ya 1, 2 le 3 e fetoga ya 3, 2 le 1. Mohlala wo mobotse ke padi ya Matsepe, *Megokgo ya Bjoko* (1968), ge go thongwa ka ditaba tša tsheko ya molato wa Leilane mo kgaolong ya pele, gomme kgaolong ya bobedi ya ba gona go hlalošwago ka fao molato woo o tlilego ka gona.

Mahlakore a mabedi a, go fetola tatelano ya ditaba le go tsentšha ditiragalo ge a bapetšwa, go lemogwa gore le ge a nyakile go swana, fela a na le phapano. Phapano e tlišwa ke gore mo go lehlakore la go fetola tatelano, ge e le diteng, go bolelwa ka taba e tee, eupša mo go lehlakore la go tsentšha ditiragalo, go bolelwa ka ditaba tše pedi. Phapano ye nngwe ke gore mahlakore a mabedi a, a na le mediro ye e sa swanego.

- **Go swantšha ditaba**

Ka mohuta wo wa tekolanthago, taba goba selo se se itšego se tšweletšwa mo mathomong a sengwalo, ya re ge ditaba di fihla mafelelong, mongwadi a tšweletša gape taba goba selo sa go swana le sela sa mathomong. Mo go 'Roko ye ntsho' (*Le diphiri di tla Utologa*, 1994), Puleng o diriša thaetlele ye e bolelago ka roko ye ntsho ya kapešo. Ge ditaba di fihla mafelelong, o sa bolela gape ka roko ye ntsho, le ge lebakeng le, e le roko ye ntsho ya go ilela. Gona fao go lemogwa gore le ge diroko tšeo di swana, fela di fapana ka mošomo.

9.1.12 Kamano magareng ga tekolanthago le sebopego sa paditseka

Ge go tla kwešišwa tswalano magareng ga tekolanthago le sebopego sa paditseka, go swanetše go lebelelwe thulaganyo ya ditaba yeo mongwadi wa paditseka a e dirišago ge a beakanya ditaba tša sengwalo sa gagwe. Ge a hlaloša peakanyo yeo ya ditaba tša paditseka, Dresden (1957:64) o bolela gore:

De schrijver van detectiveverhalen moet van te voren de oplossing kennen en is verplicht de lezer langs hoeveel dwaalwegen dan ook naar deze oplossing te voeren en tevens te doen alsof hij zelf (en zijn detective) deze ontraadseling ook niet kende. Psychologisch besien, worden detectiveromans van achteren naar voren geschreven! De oplossing is de schrijver van begin af bekend.

Polelo ya rateori yo, e hlatholla gore mongwadi wa paditseka ge a thoma go ngwala sengwalo, o thoma ka ditiragalo tša ka mafelelong pele, morago a tle go tša ka mathomong. Mohlala, Motuku ge a rulaganya ditaba tša kanegelotseka ya 'Ralato I', o re mola Ralato e le lesogana la go loka, o tsentšha ditaba tša kuranta, tšeo di timetšago mmadi ka ge di fetola Ralato motho wa go se loke. Fela ge ditaba di fihla mafelelong, sephiri sela se a utologa, ge Majoro Schoeman a bolela gore Ralato o be a beilwe go ba letseka la ka sephiring. Eupša ge ditaba tšeo tša 'Ralato I', di lekodišišwa, go lemogwa gore gabotse pele mongwadi a thoma go di ngwala, tatelano ya tšona e be e thoma ka tša ge Majoro Schoeman a efa Ralato mošomo wa go ba monyakišiši wa sephiri, gomme e felela ka tša ge dikebeka di swarwa.

Ditaba tše di lemoša gore gabotse paditseka e na le dikanegelo tše pedi tša go hlaloša taba e tee: kanegelo ye nngwe ke ya bofora, mola ye nngwe e le ya nnete. Mo go 'Ralato I', kanegelo ya bofora e lebane le ge Motuku a diriša kuranta go hlaloša gore Ralato ke motho wa go se loke, mola ya nnete e le ya ge Majoro Schoemana a hlaloša ge Ralato a ile a fiwa modiro wa go ba letseka la sephiri. Gape ge go hlokomedišišwa dikanegelo tše pedi tše, ya bofora le ya nnete, go hwetšwa gore go na le kwano magareng ga tšona. Mohlala, ge go lekolwa 'Roko ye ntsho' (Puleng, 1994), go lemogwa gore roko ye ntsho ya kapešo (bofora), e swana le roko ye ntsho ya kilelo (nnete).

Go ka akaretšwa ditaba tše ka gore thekniki ya tekolanthago le sebopego sa paditseka, di na le kamano. Kamano yeo e bonala ge bobedi di ama ditaba tše pedi, e lego (a) sephiri le (b) kutollo ya sephiri.